

el-Cezâ'iri: *Lisânü'l-makâl fi'n-nebe' ani'n-neseb ve'l-haseb ve'l-hâl* (Cezayir 1983); Abdülkerîm el-Fekkûn, *Menşûrû'l-hidâye fi keşfi hâli men idde'a'l-ilm ve'l-vilâye* (Beirut 1987); *Eş'âr Cezâ'iriyye*. İbn Ali, İbn Ammâr, İbn Meymûn, Kavcîlî, İbn Re'sül'ayn, Şebbâh ve Mencilâ gibi şairlere ait şiirlerin tahkik ve neşridir (Cezayir 1988). Hûriye Kâyiş, *et-Tahlîlû'l-luğavî li'l-hiştâbi's-şî'rî el-Cezâ'iri fi'l-âşri't-Türkî "Divânü Eş'âr Cezâ'iriyye" tahkîku Ebi'l-Kâsım Sa'dillâh nümûzecen* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (2008, Hasîbe b. Bûalî Üniversitesi, Şelef / Cezayir); İbn Ammâr el-Cezâ'irî, *Muhtârât meçhûle mine's-şî'rî'l-Ârabî* (Beirut 1991, 1992); Ahmed Ebû Asîde el-Bicâî, *Risâletü'l-ğarîb ile'l-habîb* (Beirut 1993); Muhammed b. Muhammed el-Udvânî, *Târîhu'l-'Udvânî* (Beirut 1996, 2007); Abdülhamîd Bek, *A'yân mine'l-meşârika ve'l-meğâribe: Târîhu 'Abdülhamîd Bek* (Beirut 2000); Osman Ke'âk, *Mucezû't-târîhi'l-âm li'l-Cezâ'ir mine'l-âşri'l-hacerî ile'l-ihtilâlî'l-Fransî* (başkalarıyla birlikte, Beirut 2003); Muhammed et-Tâhir b. Belkâsım et-Telîfî, *İthâfû'l-kârî bi-hayâtî's-Şeyh Halîfe b. Hasan el-Akmârî* (Cezayir 2007); Mehdi Bûabdellî, *Resâ'il fi't-türâs ve's-sekâfe: Mürâselâtü's-Şeyh el-Mehdi Bûabdellî 1907-1992* (Cezayir 2007); el-Hâc İbnü'd-Dîn el-Ağvâtî, *Rihletü'l-Ağvâtî* (Cezayir 2011).

Tercüme: Charles Henry Churchill, *Life of Abdel Kâder, ex-Sultân of the Arabs of Algeria* (Hayâtü'l-Emir 'Abdikâdir) (Tunus 1974; Cezayir 1982, 2004); John Baptiste Wolf, *The Barbary Coast: Algeria Under the Turks 1500 to 1830* (el-Cezâ'ir ve Ürûbbâ 1500-1830) (Cezayir 1986, 2009). Sa'dullah'ın önemli bazı makaleleri de şunlardır: "The Algerian Ulemas, 1919-1931" (*Revue d'histoire maghrébine*, sy. 2 [Tunis 1974], s. 138-150); "The Rise of Algerian Elite 1900-14" (*The Journal of Modern African Studies*, V/1 [Cambridge 1967], s. 69-77); "et-Târif ve'n-naqd havle Rihleti İbn Tuveyri'l-cenne" (*MMLADm.*, LIV/3 [1399/1979], s. 685-693); "el-Müşteşriku'ne'l-Fransiyyûn ve ta'lîmü'l-luğati'l-Ârabiyye li'l-Ürûbbiyyîn fi'l-Cezâ'ir" (*MMLA*, LXIV [Kahire 1409/1989], s. 164-186); "et-Te'âmül ma'a'l-luğati'l-Ârabiyye bi'l-Cezâ'ir esnâ'e'l-ihtilâl" (*a.g.e.*, LXXXIII, 1419/1998, s. 148-164); "Mülâhazât havle't-tarîb fi'l-Cezâ'ir" (*a.g.e.*, LXXXV, 1420/1999, s. 315-329); "es-Şekâfetü'l-Ârabiyye

fi 'aşri'l-Âvleme" (*a.g.e.*, CVII, 1427/2006, s. 235-246); "Rû'ye nakdiye 'ani'l-mecâmî'l-luğaviiyyeti'l-Ârabiyye" (*a.g.e.*, CXIII, 1429/2008, s. 29-40); "Menhecü'l-Fransiyyîn fi kitâbeti târihi'l-Cezâ'ir" (*el-Aşâle*, sy. 14-15 [Cezayir 1393/1973], s. 7-26) (ayrıca bk. *Ebhâş ve ârâ'*, I, 13-42). Sa'dullah, Arap Birliği Eğitim, Kültür ve Bilim Teşkilâtı'nın (ALECSO) Arap tarihi kaynak kitabı (*el-Kitâbü'l-Mercî' fi târihi'l-ümme'ti'l-Ârabiyye*) ilim komisyonu üyesi olarak eserin V. cildinin yazarları arasında da yer almış, aynı kurumun çıkardığı *Mevsû'atü'l-â'lâm ve'l-üdebâ'i'l-Ârab ve'l-müslimîn* adlı ansiklopediye maddeler yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Kâsım Sa'dullah, *Ebhâş ve ârâ' fi târihi'l-Cezâ'ir*, Beirut 1990, I, 55-58, 61-63; a.m.lf., *Târîhu'l-Cezâ'iri's-sekâfi*, Beirut 1998, I, 14 vd., 9-10, 13; III, 10-12; a.m.lf., "es-Sîretü'z-zâtiyye ve'l-filmiyye", *Dîrâsât ve şehâdât mühdât ile'l-üstâz ed-duktûr Ebi'l-Kâsım Sa'dullâh* (haz. Nâsirüddin Sa'idûnî), Beirut 2000, s. 19-28; a.m.lf., *Mücâdeletü'l-âhar*, Beirut 2006, s. 141-142, 151; Ahmed Kabbîş, *Târîhu's-şî'rî'l-Ârabî el-hadîş*, Beirut 1391/1971, s. 631; Ömer b. Kayne, *Şahşiyât Cezâ'iriyye*, Kösantine 1403/1983, s. 21-25; Muhammed Nâsir, *eş-Şî'rü'l-Cezâ'iri el-hadîş: İtticâhâtühü ve haşâ'işühü'l-fenniyye 1925-1975*, Beirut 1985, tür.yer.; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'iri fi Tunis*, Tunus 1991, I, 18, 24, 175; A'lâmü'l-ede-bi'l-Ârabiyyi'l-mu'âşır (haz. Robert B. Campbell), Beirut 1996, II, 723-725; Hilâl Nâcî, "Ebû'l-Kâsım Sa'dullâh", *Mevsû'atü Beytî'l-hikme li-â'lâmî'l-Ârab fi'l-şarhî'nî'l-tâsî' 'aşer ve'l-îşrin*, Bağdad 1420/2000, I, 26-28; *Muhtârât mine's-şî'rî'l-Ârabî fi'l-karnî'l-îşrin* (haz. Mâcid el-Hakevâtî - Adnân Câbir), Küveyt 2001, II, 100-102; Abdülkerîm Şebri, *et-Tecribetü's-şî'rîyye 'inde Ebi'l-Kâsım Sa'dillâh* (yüksek lisans tezi, 2007). Câmîatü el-Hâc Lahdar, Bâtne / Cezayir; Reşid Kurebi, "Ebû'l-Kâsım Sa'dullâh: Mine'l-mahalliyye ile'l-âlemiyye", *Muhteberü'l-luğât ve'l-terceme: el-Mecelletü'l-âlemiyye li'l-tercemeti'l-hadîşe*, sy. 5, Kösantine 2010, s. 17-19; Abdülmecîd Kaddûr, "Ebû'l-Kâsım Sa'dullâh ve târihu'l-Cezâ'iri'l-menkül mine'l-İncilîziyye", *a.g.e.*, s. 20-30; Muhyiddin Sâlim, "ed-Duktûr Ebû'l-Kâsım Sa'dullâh: Havle haşâ'işi üslûbîhi ve efkârîhi'l-edebiyye ve'l-luğaviiyye", *a.g.e.*, s. 31-39; Râbih Tabcûn, "Ebû'l-Kâsım Sa'dullâh ve tecribetühü'n-naqdiyye", *a.g.e.*, s. 40-53; Yûsuf Vağîsî, "Râ'idü's-şî'rî'l-hür fi'l-Cezâ'ir... şeyhu'l-mü'errihîne'l-Cezâ'iriyyîn ed-Duktûr Ebi'l-Kâsım Sa'dillâh", *a.g.e.*, s. 62-78; Boudaoud Abid - Abdelkarim Chami, "La contribution des historiens algériens dans l'établissement et l'annotation "tahqîq" du patrimoine historique algérien manuscrit", *History Studies: International Journal of History*, V/3 (2013), s. 11-12; Sâbir Büleydî, "Ebû'l-Kâsım Sa'dullâh... zehede fi's-sulṭa ve efrâṭa fi ṭalebi't-târîh", *el-Ârab*, sy. 9417, London 22.12.2013; Nâsirüddin Sa'idûnî, "Kelîmetü 'îrfân ve taqdîr li-fakîdî'l-Cezâ'ir: ed-Duktûr Ebi'l-Kâsım Sa'dullâh" (<http://www.oulama-dz.org/?p=4305>).

AHMET ÖZEL

EBÜ'İ-YÜSR ÂBİDİN

(أبو اليسر عابدین)

Ebû'l-Yüsr Muhammed
b. Ebi'l-Hayr Muhammed b. Ahmed
b. Abdilganî el-Hüseynî ed-Dimaşki
(1890-1981)

Suriye müftüsü,
Hanefî âlimi.

Şam'da doğdu. Hz. Hüseyin'in soyundan ilim ehli bir aileye mensuptur. Büyük dedesi Abdülganî, *Reddül-muhtâr* adlı hâşiyesiyle tanınan Muhammed Emîn İbn Âbidîn'in kardeşidir. İlk öğrenimini Şam müftüsü olan babasından gördü. Arap dili ve edebiyatı, mantık, fıkıh, usul ve hadis okuyarak ondan icâzet aldı. Daha sonra Selîm Semâre, Emîn Süveyd, Bedreddin el-Hasenî gibi âlimlerden de hadis, usul, kelâm ve mantık okuyup icâzet aldı. Lise öğrenimini Osmanlı okullarında tamamladı. Tanınmış bir âlim ve aynı zamanda Nakşî ve Halvetî şeyhi olan dedesi İbn Âbidîn Ahmed b. Abdülganî vasıtasıyla bu iki tarıkata intisap etti ve irşad icâzeti aldı. Türkçe ve Fransızca, ayrıca Farsça ve İngilizce öğrendi. 1915'te müderris ve hatip olarak meslek hayatına başladı; 1920-1924 yıllarında Bikâ kadılığı görevinde bulundu. 1924'te kaydolduğu Suriye Üniversitesi'nde Ma'hedü't-tıbbî (daha sonra Tıp Fakültesi) 1926'da bitirdi. Bu arada Ma'hedü'l-hukûk'ta hocası Emîn Süveyd'in arından fıkıh hocalığı yaptı. Muhammed Şükrî el-Üstüvânî'den sonra Suriye müftüsü seçildi (12 Haziran 1954) ve emekliye ayrıldığı Nisan 1963 tarihine kadar bu görevde kaldı. 1955'te Suriye Üniversitesi'nde Külliyyetü's-şerîa açılınca burada sarf, nahiv ve usul-i fıkıh hocalığına tayin edildi. Bu arada tabiplik mesleğini de sürdürdü. Babasının izniyle onun sağlığında kendisine vekâleten başladığı,

Ebû'l-Yüsr Âbidîn

vefatından (1925) sonra da sürdürdüğü, Saruca Çarşısı'ndaki Câmiu Baybars'ta (Câmiu'l-Verd) imam-hatiplik görevine, buradaki derslerine, ayrıca evinde fıkıh, hadis, tefsir halkalarına son hastalığına kadar devam etti. Talebeleri arasında kardeşi Mürşid Âbidîn, Muhammed Edîb el-Kellâs, Muhammed Abdüllatîf Sâlih el-Ferfûr, Abdürrezzâk el-Halebî, Abdülganî ed-Dakr, Saîd el-Efgânî, Ali et-Tantâvî, Ebü'l-Hüdâ Muhammed b. İbrâhîm el-Ya'kübî, Muhammed Küreyyim Râcih, Vehbî Süleyman Gävecî, Nizâr el-Hatîb, Hâlid b. Abdurrahman el-Ak anılır. Ebü'l-Yüsr Âbidîn 12 Mayıs 1981 tarihinde vefat etti ve Bâbüssağır Kabristanı'nda defnedildi.

Dinî ilimlerdeki derin bilgisi, yardım severliği, zühd ve takvâsıyla tanınan, uzun hayatı öğretim ve irşad faaliyetleriyle geçen Ebü'l-Yüsr Âbidîn, Fransız sömürge yönetimine karşı yürütülen mücadeleye aktif biçimde katılmıştır. 1925 isyanında, ayrıca İsrail'in 1948 Filistin işgali ve 1956 Mısır savaşı sırasında silâh temin komitesi içinde yer almış, kendi maddî imkânlarıyla bazı askerleri silâhlandırmıştır. Defalarca hacca gitmiş, birçok ülkeye seyahatler yapmış, ilim, fikir ve mücadele adamlarıyla tanışmış, onlarla irtibat içinde olmuştur. Bazı yöneticilerin şer'î esaslara aykırı fetva taleplerine karşı çıkmış, bu yüzden bir ara müftülük görevini bırakmış (17 Ağustos – 1 Kasım 1961), ardından tekrar görevine devam etmiştir.

Eserleri: *Ahkâmü'l-veşâyâ* (Dimaşk 1946); *İlmü'l-ferâ'iz* (Dimaşk 1946); *Muhâdarât fi usûli'l-fıkıh* (Dimaşk 1366/1947); *Muhtaşaru Ahkâmî'z-zevâc* (Dimaşk 1947); *Eğâlîtü'l-mü'errihîn* (Dimaşk 1391/1972, 1410/1989); *Kuţûfün dâniye min şecereti'l-hikemi'l-âliye* (Dimaşk 1983); *el-Evrâdü'd-dâ'ime ma'a's-şalavâti'l-kâ'ime* (Dimaşk 1985); *Tenbihü'l-kulûbi'n-nâ'ime 'ale'l-evrâdi'd-dâ'ime* (Dimaşk 1991); *eş-Şiyâm beyne's-şerî'a ve't-tıb* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 1992); *el-Hediyyetü's-seniyye fi hikâyâti's-şüfiyye (Hikâya's-şüfiyye, Dimaşk 1993); et-Ta'rîfât* (Dimaşk 1414/1994); *el-A'dâd mine'l-Kur'ân ve'l-hadis ve'l-ahbâr* (Dimaşk 1994); *el-İcâz fi'l-İcâz* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 1414/1994, 1419/1999); *el-Kavlü'l-veşik fi emri'r-raķik* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 1996); *el-Büdûr fi ahbâri*

rabbâti'l-hudûr (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 1999); *el-Mu'ammerûn* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 2002); *Ve enîbü ilâ rabbiküm ve eslimû lehû* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 2002); *el-Mevâ'izü'l-vâfiye fi'l-huţabi'l-Cum'ıyye* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 2002); *en-Nebâhe fi'l-bedâhe* (nşr. Muhammed Küreyyim Râcih, Dimaşk 2002); *'Umdetü'l-müftîn fi fetavâ İbn 'Âbidîn; İrsâdü'l-enâm ilâ ahkâmî's-şiyâm; Risâle fi 'ilmi'l-mevâris; el-Ah-vâlû's-şahşiyye; el-Uşûl ve'l-külliyât; Risâle fi'l-kırâ'e ve'l-kırâ'ât; et-Teysîr li-muhtaşari't-tefsîr; İğâsetü'l-berere fi'l-eĥâdîşi'l-müştehere; el-Kavlü's-şahîh fi'l-mütevâtiri's-şarih; el-Fevâ'idü'l-celiyye li-erbâbi'n-nüfusi'l-âliyye* (İbn Hamdûn'un *et-Tezkire*'sine zeyildir); *er-Regâ'ib fimâ yünkalü mine'l-garâ'ib; en-Nevâdir ve'l-mustahtesenâtü'l-luġaviyye; el-Elfâzû'l-luġaviyyetü't-tıbbiyye.*

BİBLİYOGRAFYA :

M. Haflî el-Murâdî, *'Arfü'l-beşâm fi men vüliye fetvâ Dimaşki's-Şâm* (nşr. M. Mutî' el-Hâfiz – Riyâz Abdülhamîd Murâd), Dimaşk 1408/1988, neşredenin zeyli, s. 229-230; Abdülkâdir Ayyâş, *Mu'cemü'l-mü'ellifîne's-Süriyyîn fi'l-karni'l-iş-rin*, Dimaşk 1405/1985, s. 325; Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 761-762; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 775; M. Mutî' el-Hâfiz – Nizâr Abâza, *Târîhu 'ulemâ'i Dimaşk*, Dimaşk 1406/1986, II, 968-973; M. Abdüllatîf Sâlih el-Ferfûr, *A'lâmü Dimaşki fi'l-karni'r-râbi' 'aşer el-hicri*, Dimaşk 1408/1987, s. 74, 279, 305-306; a.mlf., *İbn 'Âbidîn ve eşeruhû fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Dimaşk 1427/2006, II, 1124-1127; Ali et-Tantâvî, *Zikreyât*, Cidde 1989, II, 168-169; M. Hasan el-Himsî, *ed-Du'ât ve'd-da'vetü'l-İslâmiyyetü'l-mu'âşıra el-müntalaka min mesâcide Dimaşk*, Dimaşk-Beyrut 1411/1991, I, 146-149; II, 882-883; ayrıca bk. İndeks; Ahmed b. Muhammed Serdâr el-Halebî, *ed-Düer ve'l-cevâhirü'l-gavâli min 'ulümü'l-esânidi'l-avâli*, Halep 1413/1992, s. 28, 34, 36, 46, 50, 51, 53, 58, 64, 70, 72, 94, 106, 108, 111, 118, 133, 151, 160, 183; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmiletü Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 567; a.mlf., *Tetimmütü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, II, 158-159; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşrin: Vefeyât 1315-1424 (1897-2003)*, Riyad 1425/2004, II, 617; Ahmed el-Alâvine, *Zeylü'l-A'lâm*, Cidde 1418/1998, s. 198; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 276-277; Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlı, *'İkdü'l-cevher fi 'ulemâ'i'r-rub'i'l-evvel mine'l-karni'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 2114-2116; T. Pierret, *Religion and State in Syria: The Sunni Ulama from Coup to Revolution*, Cambridge 2013, s. 19, 26, 33, 37, 118, 171, 180, 187; Nûreddin Muhtâr el-Hâdimî, "İbn 'Âbidîn, Ebü'l-Yüsr Muhammed b. Muhammed", *Mv.AU*, XX, 51-53.

AHMET ÖZEL

EBYÂRÎ, İbrâhîm İsmâil

(إبراهيم إسماعيل العياري)

İbrâhîm b. İsmâil el-Ebyârî
(ö. 1994)

Mısırlı

nâşir, tarihçi, edip ve yazar.

Mısır'ın batı bölgesinde Tanta şehrinde doğdu (1902 veya 1905). Babası İsmâil ticaretle uğraşıyordu. Orta halli bir ailede büyüdü. İlkokulun son sınıflarında iken hıfzını tamamladı. *Ma'a'l-eyyâm* adlı otobiyografisinde belirttiğine göre Muhammed el-Müveylîh'nin *Ĥadîşü 'İsâ b. Ĥişam ev fetretün mine'z-zemen* adlı romanını bu yaşlarda okudu ve onun seçili üslûbuna hayran kaldı. Bu arada İngilizce öğrendi. Lise öğreniminin ardından girdiği Dârülulûm'dan 1929'da mezun oldu. Kahire'deki Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye'nin edebiyat kısmında 1936 yılına kadar müşahhîh olarak çalıştı. Daha sonra altı yıl Emîriyye okullarında öğretmenlik yaptı. Kısa bir süre Maarif Vekâleti bünyesindeki İhyâü't-türâs idaresine müdür tayin edildi. Ardından bakanlık divanındaki Şuûnü meclisi'n-nüvvâb ve's-şüyüh'ta genel murakıplığa getirildi. Madrid'deki İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nde Arap dili profesörü unvanıyla görev yaptı. Mısır Kültür Bakanlığı'nda el-Müessesetü's-sekâfiyye'ye müsteşar tayin edildi. Ebyârî 6 Nisan 1994 tarihinde vefat etti. Onun tahkik ettiği yazmalardaki problemler yerlerde lafız değiştirme veya ekleme yapma hususunda en cesur muhakkiklerden olduğu belirtilir.

Eserleri. Telif: *Ma'a'l-eyyâm* (otobiyografi, Kahire 1959); *Mağîbü Devletin* (*ed-Devletü'l-Ümeviyye*) (Kahire 1378/1958); *Milâdü Devletin* (*ed-Devletü'l-Abbâsiyye*) (Kahire 1959); *Azrâ'ü'l-Başra* (hikâye, Kahire 1998); *Mu'âviye: er-Racülü'llezî enşe'e devletin* (Kahire 1985); *el-Mevsû'atü's-Şevkiyye* (I-IX, Kahire 1983, 1415/1995, Ahmed Şevki'nin bütün şiirleri ve eserlerini topladığı bir kitaptır); *Mühezzebü's-sireti'n-nebeviyye* (Kahire 1979); *Târîhu'l-Kur'an* (Kahire-Beyrut 1411/1991); *Risâletü's-şâ'ir* (Kahire 1949); *el-Mevsû'atü'l-Kur'âniyyetü'l-müyessere* (I-V, Kahire 1394/1974, ortak telif); *el-Velîd b. Yezîd ve'd-devletü'l-Ümeviyye* (Kahire 1958); *ed-Devletü'l-İşîdiyye* (Kahire, ts. [Dârü'l-fikri'l-Arabî]); *Kitâbü Fuşûl muhtâre min Kütübî't-târîh* (I-II, Kahire 1957, Tâhâ